

הרצל בתקשורת

דוח תקופתי (דצמבר 2019)

מאת ד"ר אנטון ברקובסקי

בעיתונות

יו"ר מועצת המנהלים של מרכז הרצל, ד"ר נסים לוי, התייחס לכנס הרצל שאירע באוקטובר ועמד על דמותו של הרצל, עמדותיו ואיך לכאורה היה רואה חוזה המדינה את מה שמתרחש בישראל כיום. לטענת לוי, הרצל בטח היה שמח מקיום המדינה היהודית המודרנית, מפותחת טכנולוגית ועשירה כלכלית, אך כנראה לא היה מרוצה מהמערכת האלקטוראלית הבעייתית, ומהעובדה שמיעוט חרדי מסוגל להכתיב את רצונו לחברה הליברלית. עוד הדגיש לוי, כי הרצל האמין במוסדות מדינה חזקות: מערך משפט, פרקליטות, משטרה; והיה סולד מהתקפות עליהן. כמו כן, קידם הרצל שוויון זכויות לנשים, ולא רק הפוליטיות אלא גם בתחום הדת (נשים יושבות לצד בעליהם ובניהם בכותל).¹

על רקע ההכרזה של השר בנט על בניית שכונה יהודית חדשה בחברון הופיעה כתבה הסוקרת את האירועים המכוננים בהיסטוריה של העיר ועומדת על חשיבותה של העיר ואתריה לתנועה הציונית ולמנהיגיה, גם טרם הקמת המדינה וגם אחריה. לפני שחברון הפכה למוקד המחלוקת היא היתה חלק מהקונצנזוס הציוני, ביקרו בה דרך קבע בכירי התנועה הציונית וחברי תנועות הנוער. בין היתר צוין, כי חלק מתושבי חברון תמכו בציונות ואף לציון מותו של הרצל ב-1904, החליטו כמה צעירים בעיר לקיים עצרת לזכרו ואף רב הישוב הוזמן לאירוע, אלא שלא כל היהודים (נציגי הקהילה האשכנזית) אהבו את היוזמה... עוד צוין, כי לאחר מותו של הרצל התגלה בביתו דגם מוקטן של מערת המכפלה.²

מספר כתבות הוקדשה לסרטו האחרון של הבמאי רומן פולנסקי "קצין ומרגל" שעוסק במשפט דרייפוס. בסרט עצמו הרצל לא מופיע ולא מוזכר.³ עם זאת, אבי סגל התייחס לתרומתו החינוכית של הסרט והשווה את יכולת העברת מסריו עם "רשימת שינדלר" של ספילברג, וזאת בהתעלם מסגולותיו האמנותיים של הסרט ומהרקע של הבמאי שלו. בתחילת הכתבה מזכיר סגל את המיתוס הציוני: "העיתונאי תאודור הרצל היה עד לטכס שלילת הדרגות מדרייפוס... אירוע פומבי שבגללו הפך הרצל מבנימין לזאב".⁴

¹ Levy, Nissim. From vision to reality. *The Jerusalem Report* (1.12.2019), p. 9.

² שקלאר-חמו, אביה. כשהגימנסיה הגיעה למערת המכפלה. *מקור ראשון - דיוקן* (6.12.2019), עמ' 8-2.

³ Edinger, Bernard. Roman Polanski takes on the Dreyfus Affair. *The Jerusalem Post* (1.12.2019), pp. 32-36;

שניצר, מאיר. אני לא מאשים. *מעריב - המוסף* (13.12.2019), עמ' 51-50; רוח, יאיר. הסרט "קצין ומרגל". *כלכליסט* (12.12.2019).

⁴ סגל, אבי. רומן היסטורי. *אתנחתא* (26.12.2019), עמ' 23.

בכתבה מורחבת במוסף שבת של מקור ראשון פורסמו סיפור חייו האישיים, עמדותיו והשקפותיו, יחסו ליהדות ותמצית עמלו של פרופ' יהודה מורלי. כיום מורלי מעלה סדרה של מחזות באמצעות תיאטרון קריאה. אחד המחזות שמתכוון מורלי להעלות הוא "הגטו החדש" שכתב הרצל במשך 17 יום בלבד ב-1984 ובשל החשש מתגובות חתם עליו בשם בדוי - אלברט שנאבל. המחזה עוסק בשאלה שתמיד העסיקה את מורלי - הבחירה שבין שמירה על יהדות לבין האופציה של התבוללות.⁵

הסיפור הטופונימי של "שדרות הנשיא" (לשעבר שדרת אורנים), שנקראו על שמו של נשיא המדינה הראשון, חברו ויורשו של הרצל - ד"ר חיים וויצמן - שולבו בכתבתו של הפיזיולוג המציע תוכנית אימון משולבת הנערכת במקום.⁶

יצא לאור ספר חדש מאת שרון גורדון ורינה פלד (עורכות) "וינה 1900: פריחה על ספה של תהום". הספר מציג את הבירה התרבותית של אירופה, בין היתר תוך התייחסות לעליית הלאומיות היהודית בה, וזאת על רקע אירועי ההלוויות של העיתונאי לודוויג אוגוסט (אברהם אליעזר) ושל הרצל.⁷

ד"ר עליזה לביא (יו"ר מרכז הרצל) הקדישה כתבה לדמותו המורכבת של הרצל, להשקפותיו הפוליטיות והחברתיות, חזונו ודרכו. לביא ציינה שמחכה לחברה הישראלית עוד דרך ארוכה כדי לאחד בין העדות השונות של היהודים בארץ ובחו"ל וסיימה את כתבתה עם ציטוט של הרצל: "לאחד את היהודים תחת כובע אחד תהיה עבודה מעיקה להחריד, למרות שלכל אחד מהם יש ראש, או אולי דווקא בגלל זה..."⁸.

על רקע הצלחת "כנס הרצל" הביע גול קלב מספר ציטוטים של הבכירים שנוכחו בו והתייחסו לדמותו של חוזה המדינה. אליהם הוסיף כמה משלו ושל אנשי רוח מתקופות שונות. תוך תיאור תפקידו והשפעתו של הרצל, הזכיר קולב את ההקבלות שבין הרצל לבין נוח ובייחוד לבין הרב יוחנן בן זכאי. בעוד שבן זכאי יצר את "יהדות גרסה 2.0" והבטיח בכך את הישרדותו של העם היהודי הצליח הרצל לייסד את הציונות - "יהדות גרסה 3" - לפיה לכל יהודי ימצא מקום בארץ ישראל על אף השוני בהשקפות הדתיות.⁹

בכתבה נוספת השווה קולב את המאבק של יעקב המקראי עם מאבקיו של הרצל. הפעם השווה את הרצל הנאבק ביריביו הרעיוניים (יהודים התומכים בגישה "הקוסמופוליטית" והמנטליות היהודית בכלל) עם "יעקב גרסה 2.0" (אחרי חזרתו לארץ) ו"יעקב גרסה 3.0" (אחרי שינוי שמו לישראל). הכותב סיים בטענה כי הרצל ידע שהמאבק על החזרה לארץ לא יהיה קל וציטט את חוזה המדינה: "הארץ תרפא את האנשים, ואנשים ירפאו את הארץ".¹⁰

⁵ פולק, מאיה. תיאטרון של השגחה. *מקור ראשון - שבת* (6.12.2019), עמ' 14-17.

⁶ אלמוג, עידן. התמודדות עם בעיות משקל אצל ילדים. *כלבו* (6.12.2019), עמ' 54.

⁷ ראו אור/חדש על המדף. "וינה 1900: פריחה על ספה של תהום". *סגולה* (9.12.2019), עמ' 73.

⁸ Lavie, Aliza. Herzl It's about time. *The Jerusalem Post* (13.12.2019), p. 14.

⁹ Kolev, Gol. Herzl's vision as a celebration of Judaism and life. *The Jerusalem Post* (13.12.2019), p. 15.

¹⁰ Kolev, Gol. Jacob's & Herzl's struggle. *The Jerusalem Post* (13.12.2019), p. 43.

השוני והקרבה הרעיונית על רקע היחסים המורכבים בין הרב קוק להרצל הוצגו בכתבתו של יצחק ווייסץ (מחבר הספר: Theodor Herzl: New Reading). הכותב ניסה להפריך הסטיגמות הנקשרות בציבור הדתי בקשר ליחסים הללו וסיים באמירה שהמסר של הרצל, הקורא לצדק חברתי ומתנגד לשחיתויות למיניהן, נחוץ ביותר בימינו.¹¹

המוסף המיוחד של "מקור ראשון" הוקדש להרצל ומורשתו וכלל מספר כתבות. יו"ר ההסתדרות העולמית אברהם דובדבני עמד על דמותו של הרצל בתור חוזה וחולם של המדינה, וגם בתור אדריכל ואיש מעשה. תוך ציטוט מדבריו של הרצל הזכיר דובדבני את מטרת הציונות: "לבנות מדינת מופת".¹² איתמר גור סיקר את עבר, הווה ועתידו של הרצל בתור אתר הנצחה לאומי; את מרכיביו, סוגיות התכנון, הביצועים, הטקסים הנקשרים ותפיסתו על ידי המומחים והציבור הרחב.¹³ בראיון מורחב פרסה ד"ר עליזה לביא (יו"ר מרכז הרצל) את ראייתה של המרכז, את סוגיית מינויה, את תפיסותיה הפוליטיות והחברתיות ואת חזונה לפיתוח של המרכז, משימותיו ואתגריו. בין היתר ציינה לביא כי "להרצל אין מפלגה" והמרכז לא זוכה מהמדיה לתקציבים הנדרשים. כמו גם לא מבקרים בו מספיק ומערכת החינוך בארץ מזניחה את הרצל ומורשתו. בתור קוריוז והפתרון לחוסר ההיכרות של הציבור עם המרכז הזכירה לביא כי יעצו לה להעביר את מרכז הרצל לרחוב הרצל בתל-אביב. עוד ציינה שני דברים מחזונו של הרצל: הקמת המדינה היהודית (שהתגשמה) והקמת חברת מופת במדינה (שטרם התגשמה). לדעת לביא הרצל שייך לכל החברה (וגם לאנטי-ציונים ולפוסט-ציונים) וצריך לחזור ולקרוא את דבריו, שכן "הרצל הכין לנו ארגז כלים, אנחנו רק צריכים לקחת ולהשתמש בו".¹⁴ כתבה מורחבת סקרה את "כנס הרצל לציונות עכשווית", את הרצאות המציגים, אמירותיהם של אורחי כבוד הפוליטיקאים, אנשי האקדמיה ומבקרים מן השורה. לצד תשבחות לדמותו של הרצל, היותו איש קידמה, רעיונותיו, סימני המשיחיות שבו (הסנטור ג'ו ליברמן אף השווה אותו לנחשון בן עמינדב) וכ"ד הוזכר הויכוח בין ד"ר עליזה לביא לבין פרופ' שלמה אבינרי. האחרון טען ש"אלטנוילנד זה ספר משעמם", בעוד שלביא הפריכה את הטענה והזכירה כי קיים תרגום מודרני וקליט של הרצל.¹⁵ תיאור פרטני של "מרכז הרצל" שעל הרצל בתור מרכז חינוכי ותיירותי, התצוגה שלו בהתאם לאירועים מכוננים בחיים הרעיוניים של הרצל, ציטוט מדבריהם של אנשי סגל של המרכז המסייעים בהעברת מסריו, בצירוף הטיפים למבקרים הופיעו בכתבה של ריקי רט.¹⁶ צביקה קליין פירט את הסיפור של העלאת עצמותיו של הרצל ארצה והתעמק בסוגיה המסתורית של יצירתה והיעלמותה של פרוכת - כיסוי הבד שעטף את ארונו של הרצל ושלבד מיד עם קבורתו בהר הרצל ב-1949. סיום הסיפור ההיסטורי של הפרוכת ושל שחזורה התאפשר בשל סיוע של ד"ר יצחק ווייס, שאביו היה מיוצרי הפרוכת המקורית.¹⁷ בכתבתו שילב יאיר קראוס את הסיפור ההיסטורי ואת דעות המומחים (ד"ר מוטי פרידמן, פרופ' אריאל פלדשטין, סגן וממלא מקום יו"ר ההסתדרות הציונית העולמית יעקב חגואל) בנושא עמדותיו של הרצל לגבי האנטישמיות האירופית, הפתרון אליה שהגה - הציונות והקמת המדינה היהודית והמשך התופעה חרף הקמת המדינה, דבר שבא לידי ביטוי באנטי-ישראליות המודרנית על רוב מרכיביה.¹⁸

¹¹ Weisz, Yitzchak. Theodor Herzl vs. Rabbi Kook. *The Jerusalem Post* (13.12.2019), p. 16.

¹² דובדבני, אברהם. הרצל לדורנו. *מקור ראשון - מוסף מיוחד* (20.12.2019), עמ' 4.

¹³ גור, איתמר. הר, הווה, עתיד. *מקור ראשון - מוסף מיוחד* (20.12.2019), עמ' 5-8.

¹⁴ שנבל, אריאל. הרצליאנית. *מקור ראשון - מוסף מיוחד* (20.12.2019), עמ' 9-12.

¹⁵ מלק בודה, רחלי. בואו נדבר על הרצל. *מקור ראשון - מוסף מיוחד* (20.12.2019), עמ' 13-15.

¹⁶ רט, ריקי. בקצה ההר ישנו מקום. *מקור ראשון - מוסף מיוחד* (20.12.2019), עמ' 18-21.

¹⁷ קליין, צביקה. מעשה בפרוכת. *מקור ראשון - מוסף מיוחד* (20.12.2019), עמ' 22-25.

¹⁸ קראוס, יאיר. בראש של הרצל. *מקור ראשון - מוסף מיוחד* (20.12.2019), עמ' 26-30.

ב"הארץ" הופיעה פרסומת של ספרו החדש של אסף מלאך - "מהתנ"ך ועד מדינת היהודים". הספר מספק "תמונה מקיפה של חקר הלאומיות בעולם, הדימויים של האומה היהודית בעולם הנוצרי, היסודות המשיחיים של מנהיגי הציונות ומקומה המשתנה של הלאומיות בתקופות השונות בתולדות ישראל". בכריכה הקדמית הופיעה תמונתו של הרצל על רקע תמונה של "מעמד הר סיני".¹⁹

פרופ' שלמה זנד עמד על הקשריו ההיסטוריים והעכשוויים של המושג "אנטישמיות" ועל השימוש בו בכל הנוגע ל"אנטי-ישראליות", סוגיות "הכיבוש", או במסגרת המאבק נגד או בעד הלאומיות הישראלית. לטענתו, קיים הבדל ברור בין אנטי-ישראליות לאנטישמיות. אחת הדוגמאות מההיסטוריה שהזכיר זנד התייחסה לברנאר לזאר (ייתכן ו"יהודי אנטי-ציוני הראשון"). לזאר היה עיתונאי-אנרכיסט, שהיה האדריכל הראשי של פרסום ההפלה הצבאית-משפטית של דרייפוס והפיכתה לפרשה ציבורית... גם היה בעקבותיה לציוני הצרפתי הראשון... הזמן לקונגרס הציוני השני, נהייה לחבר בוועד הפועל... התיידד עם הרצל... ולאחר שלוש שנים גילה כי חוזה המדינה הבטיח לסולטאן שתמורת תמיכתו בפרויקט הציוני יסייע הרצל ותנועתו להשתיק את קולות הגינוי באירופה בעקבות דיכוי הארמנים... בעקבות זאת עזב לזאר את התנועה הציונית וכתב מאמר שבו העלה את הטענה: "אי אפשר להיות צודק אם מנסים לשחרר עם אחד על חשבוננו של עם אחר".²⁰

¹⁹ שפירא, רן. ספרים חדשים: מהתנ"ך ועד מדינת היהודים - אסף מלאך. הארץ (20.12.2019), עמ' 18.

²⁰ זנד, שלמה. דן מירון, אולי גם אני אנטישמי? הארץ (27.12.2019), עמ' 23.